

УДК 336.713

Н. Ю. Мельничук

кандидат економічних наук

доцент кафедри фінансів

Національна академія статистики,

обліку та аудиту

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО СУТНОСТІ БАНКІВСЬКОГО КАПІТАЛУ

Постановка проблеми. Розгортання політичної та економічної кризи в Україні вимагає пошуку нових шляхів і способів подолання негативних тенденцій не лише в фінансовому секторі, але й у банківській системі. Адже саме банківська система є тим каналом, який має поширювати імпульси грошово-кредитного регулювання в напрямку всієї економіки. За таких умов все більшої актуальності набуває питання достатності банківського капіталу масштабам і характеру здійснюваних операцій з метою покриття банківських ризиків. Таким чином роль та значення банківського капіталу постійно зростає. Незважаючи на це, відсутність єдиного підходу щодо його визначення серед найбільш відомих вчених часто призводить до викривлення розуміння сутності банківського капіталу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні основи розвитку банківського капіталу досліджували такі вчені: Владчин У., Герасимович М., Гейць В., Кириченко О., Коваль С., Котенко О., Лаврушин О., Мороз А., Савлук М. та ін.

Метою дослідження є уточнення сутності банківського капіталу та характеристика сучасних тенденцій його формування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття капіталу як економічна категорія виникло ще за часів зародження економічних відносин, коли постала проблема заощадження певних ресурсів та їх поступового нагромадження. Воно походить від латинського слова «capitalis», що означає – головний, головна власність, головна сума.

Дану дефініцію досліджували різні наукові школи, кожна з яких давала своє трактування сутності «капітал» (рис. 1).

Рис. 1. Окремі підходи щодо визначення сутності дефініції «капітал» *

*складено автором

Як засвідчує рис. 1 одностайної думки щодо сутності досліджуваної дефініції не існує. Не можна також виокремити найкращу, оскільки всі вони доповнюють одна одну. Окрім того варто пам'ятати, що кожне трактування відповідає саме тому рівню розвитку суспільства в якому воно сформувалось.

На нашу думку, капітал – це сукупність матеріальних та нематеріальних благ, які нагромаджуються, формуються, розподіляються та використовуються суб'єктом господарювання для забезпечення свого соціально-економічного розвитку.

Що ж стосується самого трактування сутності банківський капітал, то тут простежується подібна тенденція – не одностайності. Охарактеризуємо найбільш відомі трактування.

Герасимович А. вважає, що банківський капітал – це грошові кошти та частка фінансових, матеріальних і нематеріальних активів, якими мають право розпоряджатися банки для проведення операцій із розміщення залучених коштів та надання банківських послуг у цілях отримання прибутку [2, с. 24]. В свою чергу Кириченко О. зауважує, що – це сукупність капіталів у грошовій формі, що акумулюються банком, у вигляді банківських ресурсів та

використовуються ним для здійснення кредитно-розрахункового обслуговування клієнтів та проведення інших операцій [4, с. 38].

Владичин У. розуміє, що банківський капітал – це сукупність банківських ресурсів у матеріально-речовій формі, у формі нематеріальних та фінансових активів, що виражені в грошовій формі, сформовані за рахунок власних коштів (внесків акціонерів), залучених (вкладів ділових одиниць та домогосподарств) і позичених коштів на грошовому ринку, які використовуються банком для здійснення банківської діяльності задля одержання прибутку [1, с. 6].

На думку Довгань Ж. банківський капітал – це сукупність внесених власниками (акціонерами, пайовиками) коштів, які акумулюються у результаті здійснення ефективної банківської діяльності у процесі капіталізації прибутку, а також за рахунок додаткових вливань з боку учасників [3, с. 198]. А Мартинюк Ж. вважає, що – це сукупність виведених з обігу грошових доходів населення та коштів суб'єктів господарювання, що, на умовах появи зобов'язання власності та боргу, акумулюються банком з метою розміщення їх серед фізичних та юридичних осіб, що потребують банківські ресурси, задля одержання прибутку [6, с. 112].

Автор енциклопедичного словника Молдованова М. пропонує під банківським капіталом розуміти сукупністю грошових капіталів, у вигляді власних і залучених коштів, що мають у своєму розпорядженні банки [7].

Не зменшуючи важливості всіх вище наведених визначень вважаємо найкращим трактування за Владичин У., оскільки саме тут визначені всі складові, які в повній мірі відображають сутність капіталу банківської установи як економічної категорії.

Розглянемо класифікаційні ознаки банківського капіталу. Поняття «класифікаційної ознаки» пов'язане з виявленням найбільш суттєвої, основної риси досліджуваної дефініції. Якщо взяти всю сукупність історичних джерел, весь їх корпус, то можна виявити ряд спільних, споріднених або схожих рис усіх джерел, більшості з них або окремої частини. Такими загальними рисами є природно-історичне походження джерел, їх суб'єктивно-об'єктивний характер, спільні форми кодування інформації. Цікавою з цього приводу є думка Котенка О., який згрупувавши існуючі підходи до виокремлення класифікаційних ознак

банківського капіталу, подав систематизований перелік цих ознак та назвав основні його види [5, с. 112]:

1. За організаційно-правовою формою банку: акціонерний; пайовий.
2. За ступенем прогнозованості: прямий; опосередкований.
3. За характером мобілізації: капітал власної мобілізації; капітал придбаний в інших банках.
4. За способом розрахунку: балансовий; регулятивний.
5. За характером участі у діяльності: робочий власний капітал; неробочий власник капітал.
6. За формою власності: приватний; колективний; державний.
7. Залежно від форми залучення: у грошовій формі; у матеріально-речовій формі; у формі фінансових активів; у формі нематеріальних активів.
8. За джерелом утворення: власний; залучений; позичений.
9. За резидентністю: національний; іноземний.
10. За строковістю: власний; строковий; до запитання.

Такий підхід щодо виокремлення класифікаційних ознак власного капіталу, на нашу думку, дає можливість досліджувати банківський капітал у всіх її проявах.

Згідно структури, то варто відмітити, що банківський капітал включає в себе основний та додатковий (рис. 2). До основного капіталу входить статутний, резервний та інші фонди. Нерозподілений прибуток та невикористані резерви складають додатковий капітал.

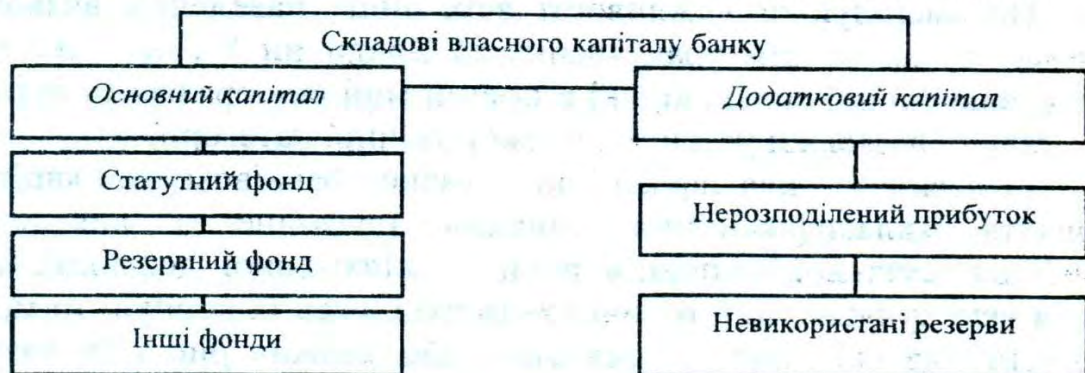

Рис. 2. Структура власного капіталу банку *

**складено автором*

Однією з особливостей функціонування банківської системи України сьогодення є висока концентрація банківського капіталу.

Так, більше половини капіталу зосереджено у двадцяти найбільших банках. Найзначніший капітал за підсумками 2014 р. має Ощадбанк – 22749157 тис. грн. та Приватбанк – 22696359 тис. грн. (табл. 1).

Якщо ж розглядати рейтинг зазначених банків в розрізі зобов'язань та капіталу, то варто відмітити, що Приватбанк займає лідируючу позицію 204585003 тис. грн., що на 7648125 тис. грн. більше ніж в Ощадбанку.

Таблиця 1

Власний капітал банків України на 1 січня 2015 р. [8]

№	Назва банків	Власний капітал	Всього зобов'язань та капітал	Статутний капітал
1	ОЩАДБАНК	22 749 157	128 103 752	18 302 480
2	ПРИВАТБАНК	22 696 359	204 585 003	18 100 740
3	УКРЕКСІМБАНК	13 536 221	125 999 827	16 689 042
4	УКРСОЦБАНК	6 238 628	48 258 327	2 468 023
5	РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	6 148 300	46 859 432	3 002 775
6	ПРОМІНВЕСТБАНК	6 075 543	52 656 224	8 212 007
7	ВТБ БАНК	5 087 654	36 502 261	5 415 764
8	ПЕРШИЙ УКР. МІЖНАРОДНИЙ БАНК	4 777 262	35 439 323	3 294 492
9	ДЕЛЬТА БАНК	4 749 714	60 303 279	3 727 000
10	СБЕРБАНК РОСІЇ	3 904 103	46 740 331	3 392 461
11	АЛЬФА-БАНК	3 509 689	36 693 914	4 639 121
12	«НАДРА»	3 385 509	35 877 943	3 890 363
13	РОДОВІД БАНК	3 331 470	8 531 382	12 359 299
14	БАНК ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ	2 649 050	34 202 971	2 800 000
15	«ФІНАНСОВА ІНІЦІАТИВА»	2 573 713	17 538 523	2 000 000
16	ФІДОБАНК	2 536 701	11 229 359	2 316 189
17	ІНГ БАНК УКРАЇНА	1 873 465	12 097 591	731 298
18	«ПІВДЕННИЙ»	1 856 294	14 823 708	956 894
19	СІТІБАНК	1 800 058	10 545 173	66 500
20	УКРСИББАНК	1 780 587	26 336 775	1 774 333

Для своєї роботи кожен банк повинен мати власні кошти, основну частину яких займає статутний фонд. І якщо статутний фонд Національного банку України формується за рахунок коштів державного бюджету, то статутний фонд комерційних банків

утворюється за рахунок внесків акціонерів або учасників. В Україні станом на 01.01.2015 р. за розміром статутного капіталу лідируючі позиції посідали Ощадбанк (18302480 тис. грн.), Приватбанк (18100740 тис. грн.), Укрсімбанк (16689042 тис. грн.).

Проте, якщо розглянути життєдіяльність вітчизняних лідируючих банків у порівнянні з іноземними, то варто відмітити дещо іншу тенденцію (рис. 3). Так згідно рейтингу, який проводився засновниками журналу Forbes лідируючі позиції займають іноземні Кредобанк, Креді Агріколь та Сітібанк.

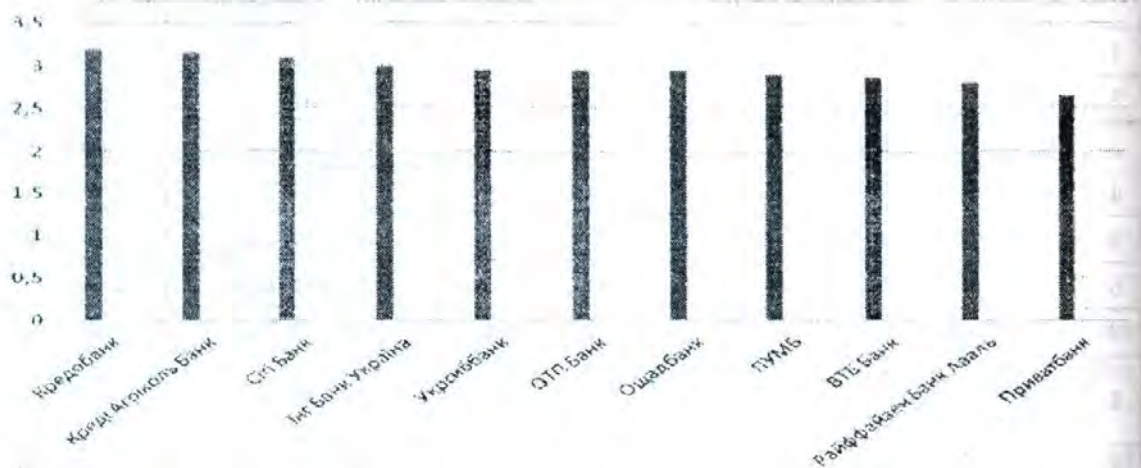

Рис. 3. Рейтинг життєдіяльності лідируючих банків станом на 01.01.2015 р. *

* складено автором на основі [9]

Така ситуація пояснюється тим, що лідируючі іноземні банки мають надзвичайно велику підтримку з боку західних материнських холдингів. Таке сприяння дає можливість польському Кредобанку, французькому Креді Агріколь Банку, американському Сітібанку підтримувати високі показники ліквідності та рентабельності, які були основою для розрахунку (табл. 2).

Дані табл. 2 відображають чіткий розподіл банківських установ за рівнем життєдіяльності: А – «високий», В – «середній», С – «задовільний»; D – «низький». Як уже зазначалось іноземні банки займають лідируючу позицію, тобто очолюють групу А (високий рівень життєздатності).

Середній рівень стійкості «В» виявився в банків із державним та іноземним капіталом, а також вітчизняних. Група С із

задовільним рівнем життєздатності банків населена в основному вітчизняними та російськими банками. В найнижчій групі D опинилися банки з низькою платіжною дисципліною.

Таким чином, можна стверджувати, що на сьогоднішній день спостерігається активна інтеграція іноземного капіталу впливових фінансових установ до національної банківської системи України. Присутність банків з іноземним капіталом у банківській системі України має як позитивний так і негативний характер.

Таблиця 2

Рейтинг життєдіяльності окремих банків станом на 01.01.2015 р. [9]

Банк	Відповідність статутного капіталу активам	Проблемність кредитів	Рентабельність власного капіталу	Ліквідність банку	Безпечність вишлат	Сумарний рейтинг (по нормальним квартилям)
Кредобанк	4	4	2	3	4	A
Креді Агріколь Банк	1	3	4	3	4	A
Сіті Банк	1	4	4	3	4	A
Інг.Банк Україна	1	2	4	3	4	B
Укрсиббанк	1	4	1	3	4	B
ОТП Банк	3	4	1	3	4	B
Ощадбанк	3	2	1	2	4	B
ПУМБ	2	3	3	4	4	B
ВТБ Банк	3	1	4	3	4	B
Райффайзен Банк Аваль	1	3	1	3	4	B
Унікредит Банк	1	1	1	3	4	B
Приватбанк	2	4	3	2	4	B
Промінвестбанк	3	2	1	3	3	C
Діамантбанк	1	2	3	3	4	C
Банк «Київська Русь»	1	4	2	2	4	C
Альфа банк	3	3	1	1	4	C
Платинум Банк	1	4	1	1	4	C
Банк «Фінанси і кредит»	2	3	1	1	2	D
Дельта Банк	1	1	3	1	1	D
Родовід Банк	4	1	1	1	1	D
«Фінансова ініціатива»	2	4	1	1	2	D
Златобанк	1	4	1	1	2	D

З одного боку, таке вливання іноземного капіталу у вітчизняну банківську систему може призвести до низки фінансових ризиків: втрата суверенітету у сфері грошово-кредитної політики, несподіваних коливань ліквідності банків, імовірного відпливу фінансових ресурсів. Проте з іншого боку – такий вплив відповідає інтересам розвитку національної фінансової системи, сприяє залученню іноземних інвестицій та розширенню ресурсної бази соціально-економічного розвитку.

Враховуючи те, що наша держава планує вступити до Світової організації торгівлі, законодавством будуть допущені на ринок філії іноземних банків. А тому для того, щоб уникнути негативних факторів, які ми перерахували вище, необхідно уже нині невеликим вітчизняним банкам вливати у великі банки необхідний капітал, як основний, так і додатковий. В свою чергу Національному банку України потрібно проводити досконалий моніторинг за діяльністю іноземних банків, встановити ліміти щодо частки присутності іноземного капіталу в статутному фонді комерційних банків, створити механізми регулювання притоку капіталу іноземних інвесторів.

Висновки. Отже, власний капітал відіграє в діяльності банківських установ важливу роль. Оскільки саме від його стану та структури багато в чому залежить успішність банківської діяльності. Трамбування власного капіталу банку визначається специфікою діяльності банківських установ, які, з одного боку, виступають як фінансові інститути, що беруть участь у перерозподілі фінансових ресурсів, а з іншого – як суб'єкти господарювання, які використовують фінансові ресурси у своїй діяльності.

Проте, як засвідчує практика вітчизняні комерційні банки є слабокапіталізованими й не можуть на сьогодні конкурувати з іноземними банками. А тому, на нашу думку, уряд зобов'язаний звернути увагу на державні банки шляхом прийняття рішення щодо поповнення їх статутного капіталу. Це дасть можливість банкам зайняти лідируючі позиції не лише з огляду на високий рівень підтримки з боку акціонера, а й продемонструвати достатній рівень капіталізації, рентабельності та інших параметрів надійності.

Список використаних джерел:

1. Владичин У. В. Банківський капітал в умовах ринкової трансформації економіки України: [Автореф. дис. ... канд. ек. наук] / У. В. Владичин. — Львів, 2005. — 20 с.
2. Герасимович М. Д. Аналіз банківської діяльності: Підручник [Текст] / За ред. А. М. Герасимовича. — К.: КНЕУ, 2004. — 599 с. ISBN 966-574-567-0
3. Довгань Ж.М. Діяльність вітчизняних банківських установ в умовах економічної кризи / Жанна Довгань // Світ фінансів. — 2010. — Випуск 4, — С.196-201.
4. Кириченко О. Банківський менеджмент: Навч. посібник / О. Кириченко, І. Гіленко, А. Ятченко. — К.: Основи, 1999. — С 671.
5. Котенко О. О. Адекватність банківського капіталу в контексті забезпечення фінансової стійкості системи українських банків / О.О. Котенко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України [Текст] : збірник тез доповідей XV Всеукраїнської науково-практичної конференції (8-9 листопада 2012 р.) / Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України". — Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2012. — С. 111-113.
6. Мартинюк Ж. В. Ресурсна база комерційних банків / Ж. В. Мартинюк // Фінанси України. — 1998. — № 11. — С. 112—114.
7. Молдованова, М. І. Енциклопедичний словник бізнесмена: Менеджмент, маркетинг, інформатика / За ред. М. І. Молдованова. — К.: Техніка, 1993. — 856 с.
8. Рейтинг банків України за 12 місяців: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://forinsurer.com/ratings/banks/14/12/2>
9. Рейтинг життєдіяльності банків на кінець 2014 р.: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://forbes.ua/ua/magazine>